

## VOLT EGYSZER EGY KÖZÖSSÉG...

### *Húsz évvel a József Attila Alkotóközösség megalakulása után*

1988. január 30-án alakult meg a korábbi József Attila Irodalmi Stúdió átszervezésével, alapítói között találjuk annak csaknem 50 és a Forrás Stúdió 5 egykori tagját. (A tagok névsora némi átfedést mutat, az egykori forrásosok közül ugyanis néhányan az alkotóközösség elődszervezetének is tagjai voltak.) Ez a közösség volt az első magyar civil szervezet, amely jelentősen túllépett egy irodalmi kör keretein. Az írókat, képzőművészeket, zenészeket, néprajzosokat, történészeket, fotóművészeket, orvosokat stb. tömörítő közösség célul tűzte ki pátriánk alkotó értelmisége tevékenységének összefogását, a magyar szellemi – ezen belül természetesen az irodalmi – élet fellendítését, az anyanyelv megőrzését és ápolását. Fóruma a *Kárpáti Igaz Szóban* havonta nyolc oldalon megjelenő *Új Hajtás* és a Kárpáti Kiadó gondozásában közreadott *Évgyűriük* című antológia volt.

A József Attila Alkotóközösség az irodalom és a társművészetek kérdései mellett kisebbségpolitikai problémákkal is foglalkozott, sőt, alkalmanként erejét meghaladó feladatokat vállalt, például a kárpátaljai magyarság autonómia-törekvésének megfogalmazását a központi hatalom felé. 1988 márciusában 19 kárpátaljai magyar értelmiségi beadványt fogalmazott meg a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa Nemzetiségi Tanácsához, amelyben kérték „...megvizsgálni egy magyar nemzetiségi körzet létrehozásának lehetőségét területünkön. Egy ilyen autonóm közigazgatási egység létesítése elősegítené a megye magyar lakossága nemzeti kultúrájának fejlődését...” A beadványt Balla D. Károly, Horváth Anna, Garanyi József, Füzesi Magda, Györke László, Dalmay Árpád, Vári Fábián László, Tóth Károly, Kovács Emil (Kovács Vilmos fivére), Dalmay Árpádné, Finta Éva, Penckófer János, Penckófer Jánosné, Kerényi Gyula, Nagy Zoltán Mihály, Balogh István, Haba Tibor, Kovács Miklós (Kovács Vilmos öccse) és Dupka György írta alá.

A beadványt alaposan megvitatták a kijevei magyar főkonzulátuson 15 kárpátaljai értelmiségi részvételével megrendezett nagyszabású ukrán–magyar irodalmi esten, ahol Páldi András főkonzul arra kérte az aláírókat képviselő Balla D. Károlyt, Dalmay Árpádot és Dupka Györgyöt, hogy az autonómia-kérelmet ne nyújtsák be, mert nem reális követelés, nem ez a magyarság előtt álló legfontosabb feladat, inkább a már elkezdett kis lépések politikáját kell folytatni; ugyanakkor szükség lenne olyan magyar érdekvédelmi szervezetre, amely a kis lépések politikájának taktikáját kidolgozná és képviselné; ez a szervezet átfogó kulturális, hagyományőrző szövetség, társaság lehetne, amely számottevő tagsággal, nagy erővel tudná képviselni a magyarság akaratát, és ha eljön az ideje, az autonómiáért folyó harcot is.

*„Hosszú beszélgetés után elfogadták érveimet és úgy döntöttek, hogy nem küldik el a levelet, hanem végiggondolják a magyarok képviselőit érdeklődve vártam újabb kezdeményezésüket” – írta később emlékiratában Páldi András.*

A nyári időszak a szervezés jegyében telt el. Váradi-Sternberg János professzor javaslatára szeptember 19-én Dupka György 50 pontban gyűjtötte össze a kárpátaljai magyarság megoldatlan problémáit, és annak orosz nyelvű szövegét eljuttatta Sztepan Turjanicához, a Kárpátontúli Területi Pártbizottság ideológiai titkárához, ahol az nagy vihart kavart. Ugyancsak szeptemberben a működő magyar közművelődési egyesületek vezetői beadvánnyal fordultak az Ukrajnai Kommunista Párt Központi Bizottságához és a Kárpátontúli Területi Pártbizottsághoz, amelyben kérték *„az Ukrajnai Magyarok Kulturális Szövetsége megalakítását Ungvár központtal”*. Ezt a beadványt Balla László, Dalmay Árpád, Balla D. Károly, Popovics Béla, Szöllősy Tibor, Kovács Elemér és Keresztyén Balázs írta alá.

A József Attila Alkotóközösség vezetősége két pártra szakadt a magyar érdekvédelmi szövetség létrehozásának kérdésében. Balla László és követői a szövetség tevékenységét állami keretek között, fizetett apparátussal képzeltek el, míg a másik tábor (főleg a Forrás Stúdió egykori tagjai, élükön Fodó Sándorral) – Zselicki József, Dupka György, Jánki András, Debreceni Mihály, Móricz Kálmán – szabad társadalmi kezdeményezés alapján kívánta létrehozni és tagjainak áldozatvállalása útján, valamint az anyaország segítségével akarta működtetni a szövetséget.

A Kárpátontúli Területi Pártbizottságban 1988. december 29-én megtartott egyeztető tárgyaláson Sztepan Turjanica a beadványt elsőként aláíró Balla László, Szabó Béla (a *Kárpáti Igaz Szó* szerkesztője) és a Fodó Sándor polgárjogi harcos körét képviselő Dupka György előtt kijelentette: *„Egy ilyen szövetség megalakításának politikai akadályja nincs – anyagi annál inkább. Vagyis alakítsák meg maguk, hogyba tudják, de az államtól ne számítsanak segítségre.”* Ugyanakkor megfontolásra ajánlotta, hogy a megalakuló a szövetség működhessen a Szovjet–Magyar Baráti Társaság vagy az Ukrán Kulturális Alap területi tagozatának keretében. Mások azt javasolták, a magyar szövetség az akkor szerveződő Kárpátontúli Ukránok Sevcsenko Társaságának égisze alatt működjön.

A Balla László által képviselt vonal feltehetőleg nem véletlenül hajlott a Szovjet–Magyar Baráti Társaság keretén belüli működésre: ő ugyanis akkor az SZMBT területi tagozatának tiszteletbeli elnöke volt. Fodó Sándor és hívei azonban kitartottak elképzelésük mellett, *„az államtól függetlenül működő és a bivatali struktúrákba be nem épülő civil szervezet”* megalakításán

fáradoztak, ezért a nyilvánvalóan fentről sugallt gesztust – a Szovjet Baráti Társaságok Szövetsége kárpátaljai szervezetének ajánlatát a magyar szövetség szervezeti kereteinek és anyagi támogatásának garantálására – Fodó Sándor elutasította.

1989. január 10-én Dupka György, a József Attila Alkotóközösség társelnöke körlevélben tájékoztatta a magyar polgárjogi aktivistákat a december 29-i tárgyaláson történekről, öt nap múlva pedig a Fodó Sándor lakásán lezajló tanácskozás résztvevőit informálta ugyanebben a kérdésben. A kialakult helyzet elemzése után a tanácskozáson fontos döntések születtek: elutasították a Balla László által kezdeményezett „*államilag támogatott társadalmi szervezet*” létrehozását; nem támogatták a területi pártbizottság javaslatát sem, miszerint az Ukrán Kulturális Alap vagy a Szovjet–Magyar Baráti Társaság keretén belül jöjjön létre és működjön magyar érdekvédelmi szervezet; elfogadták a Kárpátontúli Ukránok Sevcsenko Társaságának alakuló gyűlésére szóló meghívást, ahol bejelentik: „*Nem magyar tagozatot, hanem önálló, független magyar szervezetet hoznak létre*”. Dupka György, Turóczy István és Jánki András felkérte Fodó Sándort a kezdeményező csoport vezetésére és a létrehozandó érdekvédelmi szövetség elnöklétségének vállalására. Fodó Sándor elfogadta a felkérést.

A Tarasz Sevcsenko Anyanyelvi Társaság területi szervezete 1989. január 21-én megtartotta alakuló gyűlését, amelyen az ukrán szervezők a rendezvényre meghívott magyar értelmiségieket saját anyanyelvvédő társaságuk megalakítására biztatták, amely önálló tagozatként működne a Tarasz Sevcsenko Anyanyelvi Társaságon belül. A fórumon felszólaló Fodó Sándor udvariasan elvetette a tagozattá válás lehetőségét és bejelentette, hogy az általa vezetett kezdeményező csoport máris megalakult, és kinyilvánította egy önálló magyar érdekvédelmi szövetség létrehozásának szándékát. A fórumon létrejött kezdeményező csoport tagja volt Fodó Sándor, Dupka György, Turóczy István, Jánki Endre, Móricz Kálmán, Varga Béla, Debreceni Mihály, Zselicki József és Gazda Albert. Némi gondolkodás után Balla László is csatlakozott a csoporthoz, amely Páldi András főkonzul segítségével megkezdte a szervezőmunkát.

A kezdeményező csoport képviselőjében Móricz Kálmán és Dupka György február 10-én a területi pártbizottság ideológiai titkárával ismertette a Szovjetunióbeli Magyarok Kulturális Szövetségének alapszabály-tervezetét. A pártbizottság belátta, hogy a szövetség létrejöttét nem tudja megakadályozni, ezért befolyásának megőrzése végett párbeszédet szorgalmazott, a „beszélő viszony” feltételül épp a *kulturális* kitétel meghagyását szabta, amit a kezdeményező csoport kompromisszumként elfogadott.

Ilyen előzmények után, a Területi Ismeretterjesztő Társaság ungvári

székházának nagytermében 1989. február 26-án alakult meg a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség. Az alakuló gyűlés csaknem 500 résztvevője elfogadta a szövetség alapítólevelét és alapszabályát, megválasztotta az Ellenőrző Bizottság és a Választmány tagjait. A KMKSZ elnökévé Fodó Sándor ungvári egyetemi tanárt, a kezdeményező bizottság vezetőjét, alelnökévé Móricz Kálmán újságíró, az elnökség tagjaivá Dalmay Árpádot, Dupka Györgyöt, Gulácsy Gézá, Szöllősy Tibort és Turóczy Istvánt választották meg.

Míndez meggyőzően bizonyítja, hogy az egykori „józsefattilásokat” és néhány Forrás-tagot tömörítő József Attila Alkotóközösség a Moszkvából megszűrve érkező „peresztrojktát” kihasználva – az autonómia-követeléseket egyelőre félretéve – a lakosság nagyobb tömegeire támaszkodó polgárjogi mozgalmat indított el, amelynek eredményeként megalakulhatott a kárpátaljai magyarság érdekvédelmi szervezete. Közéleti szempontból nézve ez volt az Alkotóközösség legsikeresebb és lényegében utolsó „fegyverténye”, mert bár a KMKSZ megalakulásában tevékenyen részt vettek az Alkotóközösség tagjai, sokukat beválasztották a vezető testületekbe, „[a] szövetség megalakulása azonban egyszersmind el is vonta a figyelmet az irodalomról, az alkotómunkáról, olyannyira, hogy a József Attila Alkotóközösséget 1989-ben már nem sikerült egybebíni: két egymás utáni közgyűlése, majd egy választmányi gyűlése is határozatképtelenné bizonyult, és a szervezet még megszűnését sem tudta kimondani. Ez azonban akkor még nem tűnt veszteségnek: az alkotók legtöbbször úgy vélte, hogy a KMKSZ és annak művelődési munkabizottsága majd megfelelő kereteket biztosít a művészetek képviselői számára. A KMKSZ azonban egyre inkább politikai pártként kezdett működni, s az irodalmárok szakmai fórum nélkül találták magukat.” (A Lendület évei, 1994, 7–8. o.) Ezzel kapcsolatban érdemes idézni M. Takács Lajos magyarországi irodalomtörténész véleményét is: „A régi 'józsefattilások' némelyike az idők szorításában politikussá lett... Tragikus fejlemény, hogy az utóbbi két évben hat kárpátaljai költő, író és újságíró hagyta el szülőföldjét: áttelepültek Magyarországra. Végleg lezárult egy korszak, s a kárpátaljai magyar irodalomban is véget ért 'az ártatlanság kora'. Most néhány évig nem a művészi felívelés, hanem az érdekcsoportok szerinti megosztottság lesz napirenden...” (M. Takács Lajos: Az utóbbi két évtized magyarországi és kárpátaljai magyar irodalmi és filológiai kapcsolatairól, 1991.)

Páldi András szerint a magyar érdekvédelmi szövetség megalakulása többek közt igazolja a törekvést, miszerint „nem vágyainkat, hanem reálisan elérhető célokat kell kitűzni”. (Páldi, 1996, 324–325. o.)

A KMKSZ megalakulása pillanatában a kárpátaljai magyarság legfontosabb politikai szervévé, vidékünkre vonatkozóan meghatározóan erősé vált. Később a helyzet fokozatosan megváltozott, de ez már egy másik történet.

**DUPKA GYÖRGY**

### A JÓZSEF ATTILA ALKOTÓKÖZÖSSÉG ALAPÍTÓLEVELE

*Jóváhagyta a Közgyűlés 1988. január 30-án.*

*A közösség célja: mindazon alkotók tevékenységének összefogása, akik az USZSZK Kárpátontúli területe magyar szellemi életének, ezen belül irodalmának fellendítésén, mind szélesebb körű kibontakoztatásán, a magyar anyanyelv megőrzésén és ápolásán fáradoznak.*

*Az alkotóközösség jogelődjének tekinti a József Attila Irodalmi Stúdiót (1971–1987), melynek tagsága és szervezeti keretei szolgálták kiindulópontul az új tagság és új szervezeti formák megválasztásában.*

*A József Attila Alkotóközösség tagja az lebet, akit a Közgyűlés a teljes taglétszámból viszonyított egyszerű szavazattöbbséggel annak választ. (Bővebben lásd a Szervezeti Szabályzatban.)*

*A József Attila Alkotóközösség felett védnökséget (erkölcsi és dologi támogatást) vállal a Szovjetunió Írószövetségének helyi tagozata és a Kárpáti Igaz Szó szerkesztősége.*

*A közösség irányító szerve a Választmány, melyet a Közgyűlés választ három évre. A Választmány keretéből szűkebb vezető testületet választhat. (Bővebben lásd a Szervezeti Szabályzatban.)*

*A közösség alakuló összejövetelén Alapító Bizottság jött létre. Ennek összetétele: Balla D. Károly, Balla László, Balogh Balázs, Behun János, Dupka György, Erdélyi Gábor, Füzesi Magda, Gortvay Erzsébet, Horváth Sándor, Skrobinec Jurij. Az Alapító Bizottság nyílt szavazással, egyszerű szavazattöbbséggel a következő személyeket választotta a közösség alapító tagjainak: Arpa István, Bagu Balázs, Balla D. Károly, Balla László, Balla Teréz, Balog Géza, Balogh Balázs, Balogh Béla, Barta Zoltán, Bartha Gusztáv, Barát Mibály, Behun János, Boldog János, Boniszlauszky Tibor, Bulecza Rozália, Bundovics Judit, Dalmay Árpád, Debreceni Mibály, Dupka György, Erdélyi Tibor, Fedák László, Ferenczy Imre, Finta Éva, Fodor Géza, Fülöp Tekla, Füzesi Magda, Gortvay Erzsébet, Györke László, Horváth Anna, Horváth Sándor, Imre Sándor, Jáнки Endre, Kádas Katalin, Keresztyén Balázs, Kovács Elemér, Keisz Gellért, Kőszeghy Elemér, Lusztig Károly, Magyar Éva, Möricz Kálmán, Mail Péter, Nagy Zoltán Mibály, Penckőfer János, Penckőferné Punykó Mária, Skrobinec Jurij, Somi Nagy Zoltán, Szöllősy Tibor, Tar Béla, Tárczy Andor, Tóth Károly, Tóth Lajos, Váradi-Sternberg János, Vári Fábrián László, Zselicki József.*

*Az Alapító Bizottság működése ezzel befejeződött. A megválasztott tagok valamennyien vállalták, hogy alapító tagjai lesznek a közösségnek.*

*A József Attila Alkotóközösség 1988. január 30-án ezzel megalakult.*

(Dupka György archívumából)